

TARİHTE ÇEVİRİ

Antik Çağdan 19. Yüzyıl Sonuna Kadar Edebi Çeviri Kuramları -1 Antik Çağdan Barok Çağın Sonuna Kadar

Rezzan KIZILTAN

Die Übersetzung ist eine Form der Kommunikation zwischen Menschen und Völker, deren Wurzeln wir weit in der Geschichte der Menschheit zurückverfolgen können. Da sie ihre Aufgabe nicht nur in der Aufhebung der Fremdheit zwischen den Kulturen sieht, sondern auch eine große Rolle bei der Entwicklung der eigenen Kultur spielt, haben sich Übersetzer durch die Jahrhunderte immer wieder die Frage nach dem Verhältnis und dem Stellenwert von Ausgangs- und Zieltext und die Frage nach Richtigkeit und Ästhetik der Übersetzung gestellt.

Ziel dieser Untersuchung ist es nun, im Rahmen der Übersetzungsgeschichte die Vorstellungen und Theorien von der Antike bis zum Ende des 19. Jahrhunderts in Grundzügen darzustellen

Çeviri, 'yabancı dil' engelinin yarattığı iletişim kopukluğunu gidermeye çalışan insanlık tarihi kadar eski bir aktarım girişimidir ve yeryüzünde farklı diller konuşulduğu sürece de var olmaya devam edecektir.

Tevrat'da, çeşitli dillerin ve buna bağlı olarak çeviri gereksiniminin doğuşuna dair bir anlatı vardır: Babil Kulesi'nin Öyküsü¹. Buna göre Tufan'dan sonra yine kendilerini kaybeden insanlar, gökyüzüne ulaşma tutkusuyla bir kule yapmaya karar verirler. Herkes aynı dili konuştuğu için, el birliğiyle bu kuleyi inşaaya girişirler. Tanrı da, yine kendini kaybeden insan oğlunu cezalandırmak üzere dil kargaşası yaratır. İnsanlar birbirini anlayamaz olur ve o devasa projeyi gerçekleştiremezler. Zamanla çeşitli dil ve kültürler, farklı gelenekler oluşur. Bir yandan 'yabancı'lık, öte yandan çevreye kapalı yaşam, kişileri ön yargıya, yanlış anlamaya, çatışmaya sürükler. Tarihte, insanın kendi dilini bilmeyen, kendisiyle aynı kültür düzeyinde olmayana duyduğu itilimi ya da takındığı katı tavrı, kökü Yunancaya dayanan 'barbar' nitelemesiyle dışa vurduğu görülmektedir. İşte çeviri, insan oğlunun bölünüp dağılmasından bu yana yaşadığı bu dil kargaşasını aşma yolunda verdiği uğraştır, diller ötesi ortak bir dildir.²

¹ Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit.): Kitab-ı Mukaddes Yay., İstanbul, 1974. 9. BAP 11

² Akşit Göktürk, Çeviri: Dillerin Dili. Çağdaş Yay.. İstanbul, 1986

M.Ö. 2000 yıllarında, Anadolu'da yaşayan Asurlular, Babilliler ve Hititlerde. uzman katipler vardır. Bu kişiler, çeviri bürosu denebilecek mekanlarda, yabancı ülkelerle örn. Mısır'la sürdürülen yazışmaları yürütürler³. Yazılı ve sözlü çeviri eylemini niteleyen kavramlar dilden dile farklılık göstermekle birlikte, 18. yüzyıla kadar Fransızcada çevirmen sözcüğünün karşılığı olarak kullanılan *le truchement*, italyanca'daki *il dragomanno*, *Îl turcimanno*, Almandadaki *Dolmetschen* yani *tercüme* sözcüğünün geçmişi, bu M.Ö. 2000 yılları Anadolusuna dayandırılmakta, Anadolu'daki Mitannicede '*talami*' şeklinde bulunduğu, Türkçe *tilmac* sözcüğünün oradan geldiği ve "farklı diller konuşan tarafların anlaşmasını sağlayan aracı" anlamında kullanıldığı, 13. yüzyılda *tolmetsche* şeklinde Macarca üzerinden Orta Yüksek Almandaca geçtiği ileri sürülmektedir.⁴

Anadolu'daki kültürlerde rastlanan, iki dilli sözcük listeleri gibi, iki ya da daha çok dilde hazırlanmış sözlük şeklinde tabletlerin varlığı da, çevirinin burada ciddi bir faaliyet olarak yürütüldüğünü göstermektedir. Bununla birlikte, çevirinin bir sorunsal olarak ne zaman ele alınmaya başlandığı pek bilinmemektedir. Ancak, çeviri zanaatı ve sanatı hakkında ilk sistematik çalışmalara Roma'da rastlanır. Romalılar, kendilerinden hayli üstün durumdaki Yunanlıların edebiyatını neredeyse bütünüyle kendi dillerine çevirir veya en azından uyarlarlar⁵

Öte yandan Herodot, Yunanlıların ufkunu genişletmek amacıyla, yabancı ulusların kendilerinden üstün özellikleri olduğuna dikkat çeker. Örnekler vererek yabancıyla karşılaşmanın yararına değinir. Yunanlılara gelişmelerini eski Afrika kültür dünyasına borçlu olduklarını hatırlatarak daha sonraki nesillere örnek oluşturur.⁶ Antik çağ felsefesinin temsilcilerinden Platon, Eski Mısır'daki kültürü yerinde araştırmış olmakla, yalnız kendisinden sonraki filozofları yönlendirmekle kalmaz, aynı zamanda çeviri yoluyla sınırları aşar, tüm insanlığı etkiler. Yunanlı tarihçi ve yazarların Asya ve Afrika kültürlerine ön yargısız yaklaşımları zaman zaman direnişle karşılaşmış da olsa, eski yabancı kültürlerle zenginleşen, evrenselleşen Eski Yunan'ın 'altın çağ'ını yaşamasıyla sonuçlanır⁷. Alexander von Humboldt, Arapların yaptıkları çeviriler sayesinde. Avrupa'nın Yunan felsefesinin kaynaklarına kavuştuğunu, bilimsel kültürün

³ Georges Mounin, *Die Übersetzung- Geschichte. Theorie. Anwendung.*: Nymphenburger, München, 1967, 23

⁴ Bu bağlamda bkz. Mounin. a.g.e., 'tilmac' sözcüğünün kökenine ilişkin tartışmalar konusunda bkz. Gerhard Dörfer, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, Franz Steiner, Wiesbaden, 1965, 663-665

⁵ Mounin. a.g.e. 24

⁶ Katharina Mommsen, "nur aus dem fernsten her kommt die erneuerung". *Begegnung mit dem -FremderT*, Bd. I (23-43) Tokyo : ludicium. 1990

⁷ Mommsen, a.y.

korunmasında ve yayılmasında Arapların önemli paya sahip olduklarını vurgular.(a.y.) Roma İmparatorluğunun sergilediği 'Roma ruhu' ise, çeviri yoluyla Avrupa'nın sosyal yaşamını, yasalarını, dilini ve edebiyatını köklü biçimde etkiler.

Gelişmiş kültürün göstergesi sayılan mükemmel dil, Eski Yunan'dan 16. yüzyıla kadar önce Yunanca sonra Latince iken, tarihi ve siyasi koşulların da etkisiyle yerini sırasıyla Fransızcaya ve İngilizceye bırakır. Rönesans döneminde her bir ulusal dilin devlet yönetimi, hukuk, edebiyat, felsefe ve bilim alanında yetkinliğini kanıtlamasıyla, çeviri olgusu giderek ön plana çıkar. Tabii o sıralarda, matbaanın gelişmesi ve buna bağlı olarak Kutsal Kitap'ın yeni ulusal dillere aktarılmaya başlanması da, çeviriyi kaçınılmaz kılan diğer önemli etkenler arasındadır.

İçinde bulunduğumuz iletişim çağında ise, ulusal sınırlar bir anlamda kalkmış, uluslararası ilişkilerde yaşanan yoğunlukla birlikte ekonomi, politika, teknoloji, bilim kültür ve sanat dallarında sürdürülen bilgi alış-verişi hız kazanmıştır. Ne var ki, dil engeli süregeldiği için, çeviriye duyulan gereksinim de kaçınılmaz olarak o oranda artmıştır.

Yaşanan değişimlerin doğal sonucu olarak, tüm dünyada bir yandan mütercim ve tercüman yetiştiren yüksek okullar hızla yaygınlaşırken, öte yandan araştırmacılar çeviri süreçlerini kısmen veya tamamen otomatikleştirme arayışına girmişlerdir. Ancak, bilgisayar çevirilerinde karşılaşılan güçlükler, çeviri ve özellikle edebi çeviri süreçlerinin bilimsel olarak daha yoğun bir biçimde incelenmesi gereğini doğurmuştur.⁸ Bütün bu gelişmeler, bu yüzyılın ortalarında yeni bir toplumbilimsel bilim dalının, *Çeviribilim'in* kurulmasında önemli rol oynamıştır.

Çeviribilim, her ne kadar yeni bir bilim dalı gibi görünüyorsa da. yapılan araştırmalar çeviri sorunsalının Antik çağdan bu yana irdelendiğini belgelemektedir.⁹

Bu konuda bkz. Wolfram Wills, Übersetzungswissenschaft - Probleme und Methoden , Erns Klett Verlag , Stuttgart , 1977.

⁹Çevirinin tarihçesi konusundaki ilk kaynak derleme çalışmasını Hans Joahim Stöng yapmıştır. 60'lı yıllarda Almanya'da çeviri sorunsalına duyulan yoğun ilgi sonucunda, çeviri ve tarihçesi konusunda neredeyse aynı zamanda ard arda edebiyat bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bunlar arasında özellikle Rolf Kloepfer (1967), Winfried Sdun (1967), Thomas Huber (1968). Andreas Huyssen (1969) ve Ralph-Rainer Wuthenow'un (1969) çalışmalarını sayabiliriz. Bu yapıtlarla ilgili bibliyografik bilgiler kaynağa ekindir . Almanya'da çeviri sorunsalına duyulan ilginin artmasında örneğin Jiri Levy'nin W. Schamschula tarafından Almanca'ya çevrilen yapıtı " Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung", Frankfurt a.Main-Bonn.1969 (Originalausgabe:"Umeni prekladu", Prag 1963) gibi Georges Mounin'in "Die Übersetzung. Geschichte. Theorie. Anwendung", München 1967 (Originalausgabe: Teoria e Storia della Traduzione, Turin 1965; übers. von H. Stammcrjohenn) adlı eseri de önemli rol oynamıştır.

Kaynaklara bakıldığında, tarih boyunca uygulamanın yanı sıra, çeviri olgusu üzerinde de yoğunlaştığı ve ilkeler saptanmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Çevirmenler genellikle, dil, düşünce, kültür, zaman ve mekan bağlamında oluşan özgün yapıtı çevirirken karşılaştıkları güçlükleri, sorun odaklan için buldukları çözümleri dile getirme veya yöntemlerini savunma eğilimindedirler. Bu amaçla, çeviri anlayışlarını ya da geliştirdikleri kuramları açıklama yoluna gitmişlerdir. Şimdi, çeviri tarihini oluşturan bu kuramları Almanya'yı esas alarak ana hatları çerçevesinde sırasıyla ele alalım.

Antik Çağ

Batı geleneğinde bu alanda büyük önem taşıyan ilk kaynaklar olarak Platon, Flavius Josephus Philon von Alexandrien ve Paulus'u sayabiliriz.

Platon (M.Ö. 428-347), şairi Tanrı'nın lütfuyla ilham kazanmış kişi olarak görür. Şair, bu üstün niteliğiyle diğer insanlardan ayrılır, o Tanrı'nın hizmetindedir, O'nun ile kullan arasında elçilik yapma görevine layık görülmüş kişidir. Platon'un bu yorumcu şair anlayışı, büyük dinlerdeki 'peygamber' kavramıyla dikkat çekici benzerlikler taşımaktadır,

Flavius Josephus (M.S. 37-100) ve **Philon** (M.Ö. 13 - M.S. 54) da Musa'yı Tanrı Kelamı'nın çevirmeni olarak görürler. Hatta Philon daha cileri giderek İncil'i tümüyle 'çeviri' olarak niteler.

Paulus (M.S. 20-67), Tanrı dilinin insan diline aktarılması eylemine ciddi bir biçimde eğilerek dini öğretiyeye temel oluşturabilecek tezlere gerek duyar.

Ona göre 'dil ile yapılan konuşma' (Zungenreden), Tanrı ile yapılan bir görüşme olduğunda, bu işle görevlendirilmiş, seçilmiş kişi kehanette bulunuyor demektir. Tanrı Kelamı'nı ya bizzat aktarır veya bir başkasının aracılığına baş vurur, insan diline çevirtir. Bu sebeple dil vasıtasıyla konuşan 'aracı', kendisine 'çeviri sanatı' bahşedildiğinin bilincine vararak şükretmesini bilmelidir. Öte yandan, bu seçilmiş insanın tefekkür içindeyken işittiği Tanrı 'kelam'ını olduğu gibi insan 'sözcükler'ine dökmesinin imkansızlığını getirir ve Tanrı 'söz'ünün çevrilmezliğini kabul eder.¹⁰

İlk çeviriler, daha doğrusu ilk dini ve edebi metinlerin çevirileri, kaynak ve amaç dildeki yetersizlik nedeniyle, ilkel bir yöntem olan *sözcüğü sözcüğüne* aktarma yoluyla gerçekleştirilir. Yani, bugünkü ifadesiyle şifre değiştirme yapılıdır. Kaynak metin sözcüklerinin izdüşümüne karşılıklarını yazma şeklinde gerçekleştirilen *satır altı* (Interlinear) çeviriye akraba olan bu uygulama, her ulusun çeviri faaliyetlerinin başladığı dönemlerde izlenen

¹⁰ Rolf Kloepfer, Die Theorie der lit. Übersetzung , Wilhelm Fink Verlag, München, 1967. 18.

bir yoldur. Bu yöntem, kaynak metni yeterince bilinçli bir yaklaşımla ele almadığı için 'ilkel' olarak nitelendirilmektedir. Gelişmemiş bir dil anlayışına sahiptir ve kaynak metni körü körüne yüceltir. Bu tür çevriler genelde çok güç anlaşılır. Ancak çevirmen, zorluğun kendi sınırlı dil yetisinden ve başvuru kaynağı yetersizliğinden değil, sadece kaynak metnin üstünlüğünden ileri geldiğini savunur. Bu yaklaşım, kaynak metne duyulan hayranlık uğruna, kısmen anlaşılabilir bir amaç metin yaratılmasına ve ana dilin zorlanması sonucunda, iki dilin anlaşılabilir bir karışımının doğmasına yol açar; bununla birlikte Antik Çağda çok yaygın olduğu görülmektedir. Fransızcaya ve Almancaya yapılan ilk İncil çevirilerinde de aynı uygulama söz konusudur. Hatta önceleri Sophokles ve Aristoteles'in yapıtları da başka dillere bu yöntemle aktarılmıştır.

Horatius (M.Ö. 65-8) bu geleneğin en çok adı geçen şahsiyeti olarak görülür. Ancak, ileri sürdüğü görüşler bütünü içinde ele alınmadığından

"Sen sadık bir çevirmen olarak sözcüğü sözcüğüne çevirmemelisin."

(nec verbo verbum curabis reddere fidus interpres)¹¹

şeklindeki ifadesi yanlış yorumlanmış ve kendisine zıt bir çeviri tutumunun temsilcisi olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Burada geçen "*kaynak metne bağımlı bir çevirmen gibi sözcüğü sözcüğüne aktarma*" ilkesini, Romalıların Yunanlılardan örnek aldıkları nazım sanatı alanında benimsemiş olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. (Senger,a.y.) Horatius, Romalı şairlere yaratıcılıklarını kullanarak geleneksel malzemeyi biçimlendirmelerini önermekte ve kölece körü körüne taklitten ancak bu şekilde kurtulabileceklerini ileri sürmektedir.

İlkel çeviri yöntemini uygulayanlar 'söz' ve 'içerik' arasında ayırım yapmaz, ikisini birlik içinde görürken, zamanla kendi dil ve sanat araçlarına tam anlamıyla hakim kişiler çıkar ve bu iki olgu arasında ayırımı giderler. Bu ayırım, çeviride dikkatleri amaç dilde yoğunlaştıracak yeni bir anlayışın çıkış noktası olur: 'Yabancı' metin, öncelikle ana dilin gelişmesine hizmet edecek bir 'malzeme', çeviri ise, bu malzemeye ulaşma yoludur. Bu anlayışa göre, dil insanın en önemli özelliği olduğu içindir ki özenle geliştirilmesi gerekir. Daha sonraki çeviri kuramlarına uzun süre temel oluşturacak 'söz'

¹¹ Anndiese Senger, Deutsche Übersetzungs Theorie im 18. Jahrhundert.: Bouvier, Bonn, 1971 ,11.

Q. Horatius, De arte poetica, ed. F. Klinger, Teubner, Leipzig, 1959, 128-35.

ve 'içerik' ayırımına gelince; artık her dilde konunun, yani içeriğin, sözcükler aracılığıyla sanatlı bir biçimde ifade edilerek aktarıldığından yola çıkılmaktadır. Ne var ki, sanatlı sözün kullanımını belirleyen kurallar her dilde farklılık göstermektedir! Sanatlı dil hakimiyeti ise, söz konusu dillerde her olgunun bilincine vararak amaç metinde yeniden oluşturabilecek birikime sahip olmak demektir. Amaç metindeki söz ve içeriğin, kaynak metinle gerektiği ölçüde örtüşüp örtüşmediği, ancak bu birikimle saptanabilir.

Cicero (M.Ö. 106-43), Romalı düşünürlerin yabancı edebiyatları kendine uydurma ve yerileştirme (Adaptation) eğiliminin önde gelen temsilcilerindendir. Söz ve içerik ayırımını bir sisteme oturtan ilk kişidir. Yabancı yapıta karşı takınılacak bu yeni tutumun varlığına

"yorumlayıcı olarak değil hatip olarak"

(nec ut interpres sed ut orator) ¹²

tanımıyla, dikkat çeker: Çevirmen ya kaynak metne tamamen bir yorumcu ya da dinleyiciye hitap eden bir hatip gibi yaklaşır. Söz sanatları ve üslubu aktarırken, hatiplerin yaptığı gibi amaç dile yönelerek onun olanaklarından yararlanmak gerektiğini şu sözlerle dile getirir:

"Fikirleri, biçimleri veya başka deyişle figürleri, bizim alışkanlıklarımıza uygun düşecek bir dile çeviriyorum. "

(verbis ad nostram consuetudinem aptis)

Cicero, bu tanımıyla kendisinden önceki kurama karşı çıkmaktadır. Yazı hatalarına varıncaya değin kaynak metne bağlı kalan yaklaşıma taban tabana zıt bir kuramla, çevirmeni kaynak dile ve metne tutsak olmaktan kurtarır. Cicero'nun, kaynak metni körü körüne kopya etme, daha doğrusu şifre değiştirme şeklindeki 'ilkel motamo'ya karşı geliştirdiği bu kuram, *'serbest çeviri'* (freie Übersetzung) olarak nitelendirilir.

Cicero'ya göre, 'hatip' (orator) olarak çeviren kişi, kendine özgü bir sanat eseri yaratmayı amaçlar. Bu eser, 'içerik' (res) ile 'söz'ün (verba)

¹² Radegundis Stolze, *Übersetzungstheorien*.: Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1994, 14.

Bu konuda bkz. *"De optimo genere oratorum"*. V.14 : "Op.rhet." içinde , Vol. II, rec. G. Friednch, Leipzig, 1893; Koller 1979 : 71.

sentezidir. 'Konu' ve 'fikir dağarcığı' (intellectio), 'kurgu' (dispositio) ve 'yaratıcılık' (inventio) kaynak metne bağlı kalınarak aktarılır. Kaynak metnin dil yapısı ise, amaç metin dilinin anlatım olanakları ve gelenekleri doğrultusunda düzenlenmelidir. Ancak, çevirmenin görevi, sadece bu kaynak metindeki dilin normlarından uzaklaşma değil, sanatlı dile hakimiyeti sayesinde, ana dilin dil duygusunu ve üslûp anlayışını göz önünde bulundurarak kaynak metnin üstün niteliklerini ortaya çıkarmaktır. Bir şifre değişikliğinden öteye gitmeyen 'ilkel' çeviri yöntemiyle bu amaçlara ulaşamayacağı açıktır. Çevirmen, sözcükleri kendi potasında kotararak aktardığı takdirde, kaynak metindeki üslûbu ve sözcüklerin ifade gücünü amaç dilde de muhafaza etmeyi başaracaktır.

Bu durumda 'serbest' çeviri iki hedef gütmektedir: Birincisi, çevirmen kaynak metinlerden yararlanarak kendi dilinin anlatım olanaklarını kullanmaya yönelecektir. İkincisi, kaynak dilden aktarılan yapıt, kendi okuyucusunda bıraktığı etkiyi amaç metin okuyucusu üzerinde de yaratacaktır. Böylece, çeviri eleştirisine nesnel bir ölçüt getirilmiş olmaktadır. Çeviri yapıtın başarısını belirleyecek ölçüt, kaynak ve amaç dile hakimiyetin göstergesi sayılan 'etki'dir¹³.

İlkel çeviri yöntemi, çeviri sanatına giden yolda daima bir başlangıç noktası olmasına karşın, çeviride özgür olmanın en yoğun biçimde tartışıldığı 17. yüzyıl sonları ve 18. yüzyılda da bu tür çeviriler yapılmıştır. Öte yandan, Cicero'nun kuramı 19. yüzyıla, hatta kısmen 20. yüzyıla değin yol gösterici olmuştur. Çevirmeni kaynak metne tutsak olmaktan kurtararak ona serbestçe hareket etme olanağı sağlayan bu kuramın temsilcileri arasında Cicero'dan sonra Hieronymus, Quintilian ve Genç Plinius'u sayabiliriz.

Cicero'nun 'serbest çeviri'ye getirdiği ana ilkeler Genç Plinius ve Quintilian tarafından da benimsenerek geliştirilir. Çevirmenin kaynak yapıta bağımlılığı giderek arka planda kalırken, dikkatler kaynak metinden çevirmen ve çeviriye, bu yoldan özgün edebiyata ve okuyucusuna çevrilir, yaratılan yeni sanat eseri önem kazanır.

Quintilian (M.S. 35-96), '*çeviri*' ve '*açıklama*' (Paraphrase) türünden bir ayırımı gider. Ona göre açıklama, kaynak eserle boy ölçüşmeye cesaret edemeyenlerin başvurduğu ve bilhassa üslûpta değişikliğe yol açan bir yöntemdir. Çeviri kuramı açısından yaklaşıldığında, kaynak metni titizlikle kopyalama yoluyla, benzer ancak özgün bir örneğini oluşturma iyi bir yöntem olmakla birlikte, bu arada kaynak metnin çizdiği çerçeveyi aşmamak gerekir. Kaynak yapıtı aynı zamanda yerel özelliklere de uydurma koşulu ileri sürüldüğü takdirde, şöyle bir sonuçla karşılaşırız: Konu ve tüm üslûp araçları, yerli edebiyatı zenginleştirmek amacıyla alınır. Dil ve

¹³ a.g.e. 15.

ifade biçimi ise genel itibarıyla yerel özelliklere uydurulur. Artık sıradan taklit, yerini rekabete bırakır; çeviri yapının amacı, aslıyla aynı değerde olmak ve aynı etkiyi bırakmak değil, olanaklar elverdiğince ondan daha iyi olmaktır. Çevirmen, kaynak yapıttan araç olarak yararlanmalı, yeni anlatım yollarıyla ana dilini zenginleştirmeye yönelmelidir. Ancak tabii ki, bunun da bir sınırı vardır. Kaynak metindeki yeni ifadeyi kullanmak uğruna ana dil duygusuna aykırı düşecek yapılara yer verilmemelidir. Söz konusu kaynak dil yoluyla amaç dile yenilikler kazandırılmaya girişildiğinde, izleri çağımızda da hala hissedilir olmakla birlikte, özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında gündemde olan o ikinci çeviri anlayışı ortaya çıkmaktadır: Serbest çeviri yoluyla kendi dil ve edebiyatını zenginleştirme.

Genç Plinius (M.S. 61-113) da, Latin yazarları örnek aldıkları Yunanca yapıtlara bağlı kalmaktan bütünüyle kurtarma yolunda bir adım daha atar. Önce kaynak yapıtı tek tek parçalara ayırmayı, sonra bu parçalardan yeni, özgün bir yapıt oluşturmayı önerir. Bu uygulamada baş gösterecek güçlüklerin sadece "yararlı" olacağını, dolayısıyla çevirinin yabancı dilden ana dile veya tersi yönde yapılmasının fark etmeyeceğini savunur.

Cicero'dan aşağı yukarı 400 yıl sonra Kutsal Kitap'ın Latinceye ünlü Vulgata çevirisini yapan **Hieronimus** (348-420) da serbest çeviri anlayışı benimsemeye devam eder. Hieronymus, Pammakyus'a çeviri konusundaki düşüncesi ve ilkelerinden bahsettiği mektubunda şöyle der :

"Sadece kabul etmekle kalmıyor, ayrıca itiraf da ediyorum ki. Yunanca metinleri çevirirken -kutsal kitaplar hariç, çünkü onlarda kelimelerin dizilişi bile başlı başına bir giz- sözcüğü sözcüğüne çevirmek yerine anlamı aktarıyorum "

Ancak, bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi, Hieronymus çeviri sorununa metin türü açısından yaklaşır. Böylece dikkati yeniden çeviri olgusuna çeker. Ancak bu yaklaşım, aslına sıkı sıkıya bağlı ilkel çeviri anlayışından çok farklıdır. Metin türü ayırımı, metnin kaynak ve amaç kültürde üstlendiği işlevin belirlenmesi gereğini doğurur. Zira, çeviride uygulanacak yöntemi belirleyen ölçüt, kaynak metnin türü ve buna bağlı olarak amaç kültürdeki işlevidir. Antik çağ geleneğinin öngördüğü, çeviriyi özgün edebiyatı zenginleştirme aracı olarak ele alma ilkesinin yanı sıra gelişen bu anlayış, büyük yankı uyandırır ve bünyesinde yeni bir kuram barındırdığı için çok etkili olur. Hieronymus temelde iki çeviri tutumundan söz eder: *Verbum e verbo transferre* (sözcüğü sözcüğüne çeviri) ve *sensum exprimere de sensu* (anlamın çevirisi). Hieronymus'un, Kutsal Kitap konusunda benimsediği tutum, sözcüğü sözcüğüne aktarımdır. Söz dizimi bile başlı başına 'giz' olan

böyle bir metinde değişiklik yapma fikrinden çok uzaktır. Kutsal Kitap'ı anlamak zor, hele hele çevirmek son derece tehlikeli bir iştir. Çevirmenden gücünü aşacak şeyler beklenmemelidir. İncil çevirmeni birbirine zıt iki görev üstlenmiştir: Kutsal Kitap'a duyduğu sorumluluk ona 'Kutsal Söz'ü elden geldiğince aynıyla aktarmayı emreder. Ama aynı zamanda amaç dil okuruna yönelik bir başka misyonu daha vardır: Tanrı'nın sözünü açıklamak ve yaymak. Hieronymus ve Luther, 18. yüzyılın ilk yarısına kadar çok etkili olan ve dini metinlerde iki ağırlık merkezini, metni ve okuyucuyu, aynı çatı altında buluşturmaya çalışan bu geleneğin başta gelen temsilcilerindedirler. Hieronymus, Kutsal Kitap'ı çevirmeye kalkışmakla üstlenmiş olduğu bu zorlu görevde, Tanrı'nın kendisine yardım edeceğinden emindir¹⁴. Zira bu göre seçilmiş kişi olarak, havariler, peygamberler ve keramet sahibi kişiler gibi, kendisine yol gösteren o 'ilhama erme' lûtfunu yaşar. Peygamberler gibi kendisine vahy inmesini diler. Bütün varlığıyla, Tanrı'nın iradesini yansıtabilecek bilgiyle donanmış olmayı ister. Ona göre, çevirmen kendisine bilgi vahyedildiğini anlar, bu bilgileri ana dili vasıtasıyla kitlelere ulaştırır ve bunu yaparken de kaynak metnin özgün üslûbunu korur. Kutsal Kitap'ın yüceliği, yanılmazlığı birlik içinde oluşu ve anlaşılabilirliği Tanrı'nın yazarlık gücünden gelmektedir. '*Hebraeica Veritas*' (İbranice gerçek) olarak özetlediği bu yazarlık, içinde tüm zenginlikleri barındıran bir hazinedir. '*Hebraeica Veritas*' kavramı, Septuaginta'da'bu şekilde ele alınmadığı için. Kutsal Kitap'ın çağın şartlarına uyacak şekilde değiştirilmesi gerektiği düşünülmüş, eklemeler ve çıkarmalar yapılmış, düzeltmeler ve anlaşılabilir yerlerin aydınlatılması konusunda fazla ileri gidilmiştir. Bu yüzden Hieronymus kaynak metin olarak ona değil, bozulmamış, dokunulmamış aslına dayanarak çevirmeyi zorunlu görür.

Öte yandan din dışı metinlerde de, yapıtın aslına saygılı olma yönünde bir tavır sergiler. Çevirmen, kaynak metnin özgünlüğü, zarafeti, ifade gücü, kendine has tonu ve tınısını olduğu gibi yazarının üslûp özelliklerini de korumalıdır.¹⁵ Bu konuda yeterince eğitilmiş olmadan, yalnızca yazarlık yeteneğine dayanarak çeviri yapabileceğine inanan 'serbest çeviri' yanlılarının bu keyfi anlayışı, sözcüğe bağlı böyle bir çeviriyi imkansız kılmaktadır. Hieronymus bu kanıdan hareketle, her yerde yalnızca 'anlam'ı verdiğini iddia eden çevirmen Syinmachus'u olduğu gibi Cicero'yu ve Septuaginta çevirmenlerini de şiddetle kınar.¹⁶

Bununla birlikte, çeviri geleneğinde sürekli tartışılan asıl sorun, doğrudan çeviri yöntemiyle ilgilidir ve Hieronymus'dan sonra da yüzyıllar

¹⁴ Hans Joachim Störig, Pas Problem des Übersetzens, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt . 1973. 1-13.

¹⁵ VI.0. 3. yüzyılda muhtemelen 70 çevirmen tarafından Yunancaleştirilmiş Tevrat

¹⁶ Kloepfer 1967: 33-34.

boyunca birçok çevirmen ya sadık veya serbest çeviri ilkesini benimseyecek, birini diğerine karşı savunacaktır.

Eski Yüksek Almanca Dönemi'nde (8-11. y.y.) yazılı Almanca, çeviriler yoluyla gelişimini sürdürür. Çeviri yöntemleri, yorum veya sözcüğü sözcüğüne aktarımdan serbest çeviriye kadar geniş bir yelpazeye yayılmakla birlikte, Latince örneklerinden bağımsız özgün metinler oluşturma eğilimine nadiren rastlanır. Dil çalışmalarının ağırlıklı olarak çeviri faaliyetlerine dayandırıldığı bu yüzyıllarda, Latince ve Hıristiyan Antik kültürü Almanca yazı diline aktarılır.¹⁷

Çeviriler, bir iki istisna dışında, manastırlarda yapılır ve üretilen metinler orada kullanılır. Manastır okulları çevirilen metinlerin işlevini belirler. Amaç, manastır öğrencisinin Latince öğrenmesine ve Latince kaynak yapıtları anlamasına yardımcı olmaktır. Ancak Almanca henüz bir 'kültür dili' seviyesine ulaşma sürecinde olduğundan, dil-fikir ve kültür çalışmaları devam etmektedir. Yani yazı dili tam anlamıyla yerleşmemiş, kullanımında yeterince deneyim kazanılmamıştır. Bu nedenle çeviri bir deneme alanı olarak değerlendirilir. Andığımız etkenler, genellikle sözcüğe sıkı sıkıya bağlı çeviri yönteminin tercih edilmesinde büyük rol oynar. Almancaya yapılan çeviriler, dile kimlik kazandırma girişiminde önemli ölçüde itici güç olmakla kalmaz, aynı zamanda bu gelişimin evrelerini de yansıtır.

Hümanizma Dönemi

Elden geldiğince "olduğu gibi aktarma" yöntemine ilişkin bir tür kurama 15. yüzyıl ortalarında Alman hümanist **Niclas von Wyle**'de (1410-1478) rastlanmaktadır. İtalyan hümanistlerden yaptığı çevirilerle üne kavuşan Wyle, 1461'den itibaren ayrı ayrı yayımladığı çevirilerini 1478'de "Tranzlatzeif" adı altında toplar. Eserinin ön sözünde, çevirilerinde uyguladığı yöntemi "her bir sözcüğün yerine başka bir sözcük" koyma ("ain yedes wort gegen ain andern wort")¹⁸ şeklinde tanımlar. Sık sık yinelediği gibi, anlaşılabilirliği tehlikeye atma pahasına Latincenin inceleğini korumayı ilke edinmiştir. Roma -Yunan kültür mirasından doğan Hümanizma hareketi. Antik kültürün yeniden canlandırılması esasına dayandığı, o kültürü tanıyabilme şansı elit tabakayla sınırlı kaldığı içindir ki, Wyle'm amacı da, çeviri yoluyla seçkin bir okuyucu kitlesinin aydınlanmasına katkıda bulunmak, hümanist dünya görüşünü yansıtan yapıtları aktararak iç dünyalarını zenginleştirmeye çalışmaktır. Uyguladığı harfiyen sadakat yönteminde, Almancayı Latinceye benzetme çabasıyla Latince söz dizimini

¹⁷ Störig 1973: 1-2.

¹⁸ Werner Koller, Einlihrung in die Übersetzungswissenschaft. Quelle und Meyer Verlag, Heidelberg - Wiesbaden , 1992, 61.

kopya etmesi bir yana, kaynak metindeki baskı yanlışlarını bile çevirisinde muhafaza edecek kadar ileri gitmiştir¹⁹.

Hümanizma döneminde İtalya ve Fransa'da da Antik çağ edebiyatına duyulan derin hayranlık, bu çağın 'bütün bilgilerin kaynağı' olduğu inancını yaratır. Hümanistler, o çağa ait her şeyi olduğu gibi kendi edebiyatlarına aktarmaya çalışırlar. Bunun sonucunda, edebi çeviri konusunda kapsamlı bir çeviri kuramı geliştirme gereği doğar.

Leonardo Bruni (1370-1444) Luther'den çok önceleri, daha 1440'larda bir edebi çeviri kuramı geliştirir. Bu kuram, Antik çağdaki sanat dilinin yeniden keşfedilmesi esasına dayanır. Tını, ritim ve sıralı uzun cümlelerin uyumuna dayalı bu dili, kulağın yeniden öğrenmesi gerekmektedir.

Bu kuramın ana ilkesi, sadakat, yani doğruluk ve sorumluluktur. Amaç, kaynak metindeki özellikleri tümüyle muhafaza eden 'sanat kurallarına uygun' bir çeviridir. Kaynak metindeki sözcüklerin anlamı, süsü ve görkemi eksiksiz aktarılacaktır. Bir başka deyişle, içerik ve söz düzeyinde örtüşme sağlanacaktır. Kaynak metindeki her öge çok önemli olduğu için, Yunanca metinden hiçbir şey çıkarılmadığı takdirde, kaynak dilde yarattığı olağan üstü etki, çeviride yeniden hayat bulacaktır. Çevirmenin her iki dil ve edebiyatta deneyimli olması yeterli değildir. Aynı zamanda onlara tümüyle hakim olmalıdır ki, o ilkel sözcüğe bağımlılıktan kurtulabilsin. Metinde geçen her sözcüğün anlam ve önemini kavrayabilmek için, çeviriye girişmeden önce yazarın tüm yapıtlarını okumak ve açımlayıp yorumlamak lâzımdır. Çevirmen, bilim ve eğitim yoluyla geliştirebileceği yorum becerisinin yanı sıra, anladığını kaynak yapıtla örtüşecek ve ana diline uyacak şekilde yeniden ifade etme yeteneğine sahip olmalıdır. Bunun da ötesinde, yazara ve amaç dil okuyucusuna karşı taşıdığı sorumluluğun bilinci içinde hareket etmelidir. Ancak bu koşulları yerine getirdiği takdirde, yazarın üslup araçları ile amaç dile yerleşmiş yapılar arasında ayırım yapabilir. Başarılı çeviride göz önünde bulundurulması gereken ilkeleri böylece sıralayan Bruni, çeviri yapıtın kaynak yapıta öncelikle üslup bakımından uyması gerektiğini vurgular. Çünkü biçim, yalnız içerik kadar önemli olmakla kalmaz, aynı zamanda çevirmenin kaynak yapıtı bir bütün olarak aktarmada izleyeceği yolu da belirler.

Fransız hümanistler de çevirinin hedefi, koşulları ve izleyeceği yol konusunda Bruni ile aynı fikirdedirler. Ancak, aralarında bir fark vardır: Onlar, büyüüne kapıldıkları yabancı dili aynıyla amaç dile aktarmak yerine, daha bilinçli bir yaklaşımla sadık çevrinin asıl sorunlarının nereden kaynaklandığını keşfetmeye çalışırlar.

¹⁹ Kloepfer 1967:20.

Etienne Dolet (1509-1546), "Bir Dilden Bir Başkasına Çeviri Yapmanın Yolları" adlı yapıtında ana dilin sunduğu olanakları ve yeni türetilen sözcükleri dikkatli kullanarak elden geldiğince kaynak metne yaklaşmayı önerir.

Pasquier (1529-1615) ve *Peletier* (1517-1582) onu izleyerek kuramlarını geliştirirler. Pasquier, kaynak yapıt, yani klasik eserin, zamanla sınırlı olmaması, kalıcı olması nedeniyle 'asıl kaynak' olarak sürekli ona baş vurulduğu, buna karşılık çevirisinin, yaratıldığı dönemin diline bağlı ve zaman baskısı altında olduğunu, bu yüzden de tıpkı eski giysiler gibi zaman zaman yenilenmesi gerektiğini savunur.

Peletier ve Pasquier, kaynak eserin kusursuzluğunun yazarının üslûbu ve kaynak dilin özelliklerinden ileri geldiğini görebildikleri için, sadık çeviriyi iki uçtan tehdit eden tehlikenin bilincindedirler. O sözcüğe sıkı sıkıya bağlı ilkel çeviri gibi serbest çeviri de tezlerinin en can alıcı noktasını, yani çevrilebilirliğin sınırlarını belirlemeyi engellemektedir. Bu nedenle, bu iki sivri uçtan da uzak durmak, Latince bilen veya bilmeyen okuyucuya göre çevirmemek lazımdır. Çünkü o zaman yazarı, örn. bir Cicero'yu hissetmek hemen hemen imkansızdır. Başka bir deyişle, çeviri yöntemini belirleyecek olan, belli bir okur kitlesi değil, yazarın kendisidir. Sadık çeviri, aslına olabildiğince yaklaşma girişimidir. Çevirmen de, o görünmez sınırı aşmamak koşuluyla, güneşe yaklaşmasına izin verilen İkarus'a benzetilebilir.²⁰

Bu iki kuramcı, daha gelişmiş bir sözcüğe bağlılıkla, kaynak metnin değerini belirleyen özelliklere her biri kendi tarzında zarar veren ilkel *sözcüğe bağlılık* ve *serbest çeviri* arasındaki o dar yolu tanımlamaktadır. Hedef, çevirinin yasalarını çiğnemeyen, diller arasındaki farklılığa rağmen kaynak metne sınırsızca yaklaşan, ancak bu iki metnin tam anlamıyla örtüşmeyeceğinin bilinci içinde ele alınmış bir sadık çeviridir.

Fransız hümanistlerin bu alabildiğine modern hükümleri, devrin uygulama olanaklarından çok uzak olduğundan unutulmaya terkedildi. Luther ve Peletier'den ancak yüzyılı aşkın bir zaman sonra, Pierre Daniel Huet uygulamaya yönelik bir kuram geliştirmeye çalıştı. Sırası geldiğinde bu konuya tekrar değineceğiz.

Fransa'da ilke, 'güzel' ölçütüne öncelik tanıyarak örnek kaynak dil yapıtını sahip olduğu tüm niteliklerle amaç dilin anlatım olanakları doğrultusunda, çevirmektir. Aynı dönemlerde Almanya'da ise, çeviri araştırmalarına temel oluşturacak nitelikte başka bir gelenek vardır. Buna

²⁰ Estinne Pasquier. *choix de leltres. cd. D. Thickert*, Paris, 1956 , (Livre IX, Lettre 6. 135) ; Kloepfer 1967 : 42.

göre, çeviri ve kuram, oluşturdukları tarihi koşullardan ayrı düşünülmemeli, o çerçevede ele alınmalıdır.

Rönesans Dönemi'nde, bürokrasi, diplomasi, hukuk, felsefe, edebiyat ve sanat alanında yeterli olduğunu kanıtlamış gerçek ulusal dillerin oluşmasıyla, çeviri olgusu yeni bir anlam kazanır. O sıralarda matbaanın yaygınlık kazanmasıyla, Latince, Yunanca, hele hele Arapça veya İbranice bilmeyen okuyucuya ulaşmak isteyen kitap sayısı artış kaydetmeye başlar. Bütün bunlara ek olarak, hızla yayılan reformasyon akımları, Kutsal Kitap'ın çeşitli ulusal dillere aktarılması gereğini doğurur.

Luther (1483-1546), İncil'i çevirirken kaynak ve amaç dile karşı sorumluluk hisseden çevirmenin karşı karşıya olduğu sorunların bilincindedir. Bu bağlamda, Hieronymus'un İncil çevirisi konusunda geliştirdiği kurama büyük ölçüde katılmaktadır. *Vulgata* hakkında konuşurken "Hieronymus kendi çapında iyi iş yaptı" der. Öte yandan, kuramın tıkanıdığına inandığı alanlar üzerinde çalışarak geliştirmeye devam eder. 1522-1534 yılları arasında yaptığı İncil çevirisinde, bir yandan ulusal dilin gerçeklerini göz önüne alırken, öte yandan sunduğu yetersiz olanaklara dikkat çeker, Almanca yazı dilinin gelişmesi yönünde yoğun çabaya girer. Döneminin 'sözcüğe körü körüne bağlılık' ilkesini benimseyenlerle aynı fikirde olmamakla birlikte, alabildiğine zorlandığı bir sorunla karşı karşıyadır: Tüm çabalara rağmen Almancanın kaynak dili karşılamaya yetmediği durumlarda ne yapılmalı? Karşılaştığı güçlüğü boyutlarını şu sözlerle dile getirir:

*"...onbeş gün. üç-dört hafta tek bir sözcüğe karşılık aradığımız ve bulamadığımız çok oldu. Eyüp üzerinde çalışıyorduk... dört günde neredeyse üç satır bile bitir emiyorduk."*²¹

Luther, dillerin ayrıldığından kaynaklanan bu soruna Hieronymus'dan farklı bir çözüm getirir: "İlke ..., bazen sözcüğe sıkı sıkıya bağlı kalmak, bazen de sadece anlamı vermektir."²² Çeviri sırasında kaynak ve amaç metinle, o metinlerin dillerinin belirlediği ilkeler doğrultusunda, iki ayrı yöntem uygulanabileceğinin bilincindedir: Kaynak metni amaç dil okuruna ya da amaç dil okurunu kaynak metne yöneltmek. Hieronymus'dan farklı olarak, duruma göre izleyeceği yola karar verecek kişi "çevirmen" olacaktır, görüşünü savunur. Hieronymus için, en azından teorik olarak, sözcükler her zaman önemlidir. Zira Tanrı Kelamı olan 'yazı'yı çok daha

²¹ Kloepfer 1967:35.

²²Störig 1973: 20 ("Und ist uns sehr oft begegnet, daB wir vierzehn Tage, drei, vier NVochen haberi ein einziges Wort gesucht und gefragt, haben's dennoch zuweilen nicht gefunden. Im Hiob arbeilen wir also daB in vierTagen zuweilen kaum drei Zeilen konnten fertigen.")

radikal ve değişmez görür. Bunun içindir ki, *'Tanrı Kelamı'm* ancak bu göreve tayin edilmiş kişinin çevirebileceğini ileri sürer. Luther ise, yöntemle ilgili bu sorunu kendine özgü bir biçimde çözmüştür: Sözcüklerin ne zaman önemli olduğuna çevirmenin vicdanı karar verecektir.(a.y.) Kutsal gerçeklerin okuyucuya aktarılmasında çevirmenin yetkili karar organı olarak görülmesi, bir bilinç değişimine işaret etmektedir.

Luther'in Hieronymus'a yönelik eleştirisi, yalnızca anlaşılabilirliği zorlayan İncil çevirisiyle sınırlı kalmaz, 'edebi' metin çevrilerindeki dil anlayışına da karşıdır. Hieronymus'un dili, *'sokaktaki adamın dili'* değil eğitim görmüş üst tabakanın anlayacağı Latince'dir. Luther ise, İncil'i açık. anlaşılır bir Almanca'yla aktarabilmek için, 'sokaktaki adam'm konuşma tarzını inceler. Ancak, bu noktada göz ardı ettiği bir gerçek vardır. Hieronymus'un çevirilerinde kullandığı Latince, yüzyıllara dayalı gelenekler doğrultusunda biçimlenmiş bir dildir. Luther ise, çeviriye başladığında çok farklı koşullar altında çalışmak zorundadır. Almancanın henüz böyle bir geleneği yoktur, işlenerek yazı dili olma yolunda geliştirilecektir.

Luther "Sendbrief vom Dolmetschen"²³ adlı yazısında, anlama bağlı, sadece anlamaya ağırlık veren bir çeviri anlayışını savunur. Ancak bu kuram da, yine o çağa kadar söz konusu olan diğer kuramlar gibi, zamanın koşullarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bunun için, yapının oluşum koşullarını ve amacını göz ardı etmemek gerekir. "Sendbrief de, İncil'i çevirirken doğru sözcüğü bulmak için verdiği tutkulu ve öz verili mücadelede "yine de harfleri öyle çok başı boş bırakmadığını" söyler²⁴. Dini yönden son derece önemli olan *'sola fide'yi* (kayıtsız şartsız sadakat) savunmasında, tabii ki anlama sadık ve konuşma dilini hedefleyen bir çevri uygulaması yaptığını belirtir. Çevirmenin esas alması gereken şeyler, metnin anlamı (meynung des text) ve kendi dil tarzıdır (art):

*"Nasıl Almanca konuşulacağını, bu eşeklerin yaptığı gibi, Latince harflere danışmak yerine, evdeki anaya, sokaktaki çocuğa, pazardaki adama sormak ve onların ağzına bakarak nasıl konuştuklarını görmek ve ona göre çevirmek gerekir. Çünkü ancak o zaman anlar ve kendileriyle Almanca konuşulduğunun farkına varırlar."*²⁵

²³ M. Luther, Weimarer Ausgabe, Bd. 37, 266 : Kloepfer 1967 : 36.

²⁴ Störig 1963: 14-32.

²⁵ a.g.e. : 25 ("Doch hab ich widerumb nicht allzu frey die buchstaben lassenfahren...")

Ancak, acaba genel anlaşılabilirliğe ağırlık verildiğinde, kaynak metnin kutsallığı bozulmuş, o metne dayanmayan ve kendi başına sürekli değişime uğrayan bir ilkeye bağlanılmış olmaz mı? Luther bu sorunların bilincindedir. İnci'li "pazarda konuşulduğu gibi konuşulmalıdır" ilkesiyle çevirirken karşılaştığı en önemli güçlük, her zaman buna bağlı kalmaktır. Ancak zamanla başka kişilerin onu örnek alarak İncil'i kendi vicdanları doğrultusunda ve pazarlarındaki adamlar için çevirmeye kalkışmalarına neden olduğu takdirde, bu kuramının "fazla cesur" olup olmayacağı sorusuyla yüz yüze gelir. Bu nedenle İncil'i gelecekte yeniden ve daha geniş bir zaman dilimi içinde çevirmeyi ümit eder.

Barok Çağı

Luther'den sonra, çeviri sorunu çok uzun bir süre duraklama dönemi yaşar. Latince, eğitim dili olarak önemini korur. Nihayet 17. yüzyılda etkisini yavaş yavaş kaybetmeye başlamasıyla çeviri problemi yeniden güncellik kazanır. Seyrek de olsa edebiyat ürünlerinde bu konuya değinildiği görülür. **Martin Opitz** (1597-1639), Roma-Yunan kültürünün amaç dile aktarılmasında çok yönlü yararlar olduğuna değinerek çevirinin gerekliliğini savunur:

*"Yunanlı ve Latin ozanlardan bir şeyler çevirmeye kalkışmamız iyi bir uygulama şeklidir: çünkü bu yolla kelimelerin özellikleri ve görkemini, söz sanatları çeşitlerini görme ve benzerlerini bulma imkanına kavuşulmuş olmaktadır."*²⁶

Opitz için çeviri, hedefi amaç dili zenginleştirmek olan bir tür taklittir ve bu açıdan yaklaşıldığında fazla problem yaratan bir olgu değildir. Yine de, ana dili geliştirmesi bakımından önemlidir. Yani, yarar yanı ağır basan bir araç olmaktan öte gidemez. Sidney'in "Arcadia"sını kaynak dilden değil Fransızca çevirisinden Almancaya çevirmesi de, çeviri sorunlarının, içerik ve dil ilişkisinin ne denli bilincinde olduğunu göstermektedir. Antigon çevirisi, sözcüğü sözcüğüne bir çeviridir.

Luther ile 18. yüzyıl ortaları arasında, Almanya'da çeviri hakkındaki yaklaşımlarda bu sorunsala katkıda bulunabilecek görüşlere pek rastlanmaz.

²⁶a.g.e. : 21 ("Denn man muss nicht die Buchstaben in der Lateinischen Sprache fragen, wie man sol| Deutsch reden, wie diese Esel tun. sondern man muss die Mutter im Hause, die Kinder auf der Gassen, den gemeinen Mann auf dem Markt drum fragen, und denselbigen auf das Maul sehen, wie sie reden und darnach dolmetschen; da verstehen sie es denn und inerken, dafi man deutsch mit ihnen redet.")

Çünkü problem yoktur, olsa da bunlar teknik problemlerdir. Belli kurallara uyulduğu sürece rahatlıkla çeviri yapılabilir²⁷.

Öte yandan. Almanca 17. yüzyılda, gerek çeviriler gerekse Böhme gibi mistiklerin yapıtlarıyla dil ve sözcük bakımından gelişirken, yeni yeni kurulmaya başlayan *Dil Cemiyetleri* de (Sprachgesellschaften) dili yabancı etkilerden kurtararak anlaştırmayı hedeflerler. Aynı yıllarda Fransa'da da *Academie Française* (1635) kurulur. 1617'de faaliyete geçen *Fntchthringende Gesellschaft* adlı dil kurumu, üyelerini asiller ve burjuva sınıfından seçer. *Palmenorden* adındaki dil kurumu ise, hedefini yalnızca Almanca'yı Fransız etkisinden kurtarmakla sınırlamaz. Aynı zamanda kültür ve mezhep farkı gözetmeksizin bir kültür seferberliğine girişmek istemektedir. Hoşgörünün önemine dikkat çekerek özenli bir dilin kültür seviyesini yükselteceğini savunur. Dile yararı dokunacağı inancıyla, yabancı dilden yapılan çevirileri ve edebi çalışmaları destekler.

Schottel'in (1612-1676) "Teutschen Haubtsprache" (1633) adlı çalışmasındaki "Almancalaştırma Gerçek Anlamda Nasıl Yapılmalı ve Diğer Gerçek Deyimler ve Alman Dilinin Diğer Özellikleri Hakkında" adlı bölümün başlığı bile dil cemiyetlerinin eğilimini yansıtmaktadır. Bu cemiyetler, çeviri kuramındaki çelişkiyle mücadele etmek zorundadırlar. İyi Almanca yazmak isteniyorsa, bu 'iyi' öncelikle saf, geleneksel, 'teutsche' Almanca demektir. Ama aynı zamanda, o ideal dili yaratmaya, geliştirmeye çabalarlar. Almancanın geliştirilmesi, diğer çalışmaların yanısıra, çeviri yoluyla da desteklenmek isteniyorsa, bu iş Almanca olmayan öğeleri dile sokmadan yapılmalıdır. Yabancı dilin ana dile müdahale etmesine savaş açılmıştır. Çözüm yolları şöyle sıralanır: Ya Almancanın ham malzemesine yabancı yapılar getirilecek ya da yabancı örneklerin karşılığı gibi görünen eski Almanca sözcükler yeniden canlandırılacaktır. Kaynak yapının cümle yapısı, üslubu ve söz sanatlarının Almancaya has özellikler bozulmadan taklit edilmesi konusunda sorun yoktur. Sadece sözcük konusunda çok katı bir tutumla saf kökene bağlı kalınması istenmektedir.

²⁷Martin Opitz, *Buch von der dt. Poetry*, (hrsg. R. Alewyn), Tübingen , 1963, 54; Klopfer 1967 : 25 ("Eine gucte art der Übung ist, das wir zueweilen aus den Griechischen und Lateinischen Poeten etwas zte ubersetzen vornehmien: dadurch denn die cigenschaffii und glantz der wörter. die menge der figuren, und das vernögen auch dergleichen zu erfinden zte wegc gebracht wird.")

KAYNAKÇA

- AKERSON-ERKMAN, Fatma Anlam Çeviri Karşılaştırma, abc Kitabevi. İstanbul 1991.
- AKSAN, Doğan Her Yönüyle Dil I,II. Türk Dil Kurumu, Ankara 1979-80.
- AKŞİT, Göktürk Çeviri, Dillerin Dili, Çağdaş Yay. İstanbul 1986
- APEL, Friedmar Literarische Übersetzung , J.B.Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart 1983
- ARENS, Hans Sprachwissenschaft, Kari Alber Verlag, Freiburg/ München 1969
- AYTAÇ, Gürsel Yeni Alman Edebiyatı Tarihi, Kültür Turizim Bak. Yay.Ankara 1983
- DÖRFER, Gerhard Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, Franz Sleiner Verlag, Wiesbaden 1965
- EGGERS, Hans Deutsche Sprachgeschichte I, Rowohlt, Reinbeck bei Hamburg 1963 , II 1965 , III. 1969
- FRAENZEL, Walter Geschichte des Übersetzens im 18Jahrhundert. Beitrage zur Kultur und Universalgeschichte. hrsg. von Kari Lamprecht, 25.Heft, R.Voigtlaender Verlag, Leipzig 1914
- GOETHE, Johann Wolfgang von West-östlicher Divan,Wilhelm Goldmann Verlag, München 1958
- HUBER, Thomas Studien zur Theorie der Übersetzens im Zeitalter der deutschen Aufklärung 1730-1770, Deutsche Studien, hrsg.Willi Flemming und Kurt Wagner, Bd. 7, Anton Hain Verlag, Meisenheim amGlan1968
- KOLLER, Werner Einführung in die Übersetzungswissenschaft, 4. Auflage, Qclic und Meyer Verlag, Heidelberg-Wiesbaden 1992
- KLOEPFER, Rolf Die Theorie der litererischen Übersetzung, Wilhelm Fink Verlag, München 1967
- LİNDÇVİST, Axel Deutsches Kultur-und Gesellschaftsleben im Spiegel der Sprache, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1955
- MARTİNİ,Fritz Deutsche Literatur Geschichte, Kröner Verlag Stuttgart 1972
- MOSER ,Hugo Sprachgeschichte, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1965
- MOUNİN, Georges Geschichte, Thorie, Anwendung, Nymphenburger Veriagshandlung, München 1967
- SAVORY.Theodor Tercüme Sanatı, (çev.Prof.Hamit Dereli) M.E.B.Y. İstanbul 1994

- SDUNAVinfried Probleme und Theorien des Übersetzens in Deutschland vom 18.bis zum 20Jahrhundert, Max Hueber Verlag, München 1967
- SENGER, Anndiese Deutsche Übersetzungstheoric im 1 S.Jahrhundert, Bouvier Verlag, Bonn 1971
- STOLZE, Radegundis Übersetzungstheorien / Eine Einführung, Gunter Narr Verlag, Tübingen 1994
- STÖRIG, Hans Joachim Das Problem des Übersetzens, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2.Aufl., Darmstadt 1973
- SZYROCKÍ, Marian Die deutsche Literatur des Barock, Rowohlt Verlag, Reinbeck bei Hamburg 1968
- ÜLKÜ, Vural Almanyada Dil Cemiyetleri / 17.Yüzyıldan Günümüze Kadar, A.Ü.D.T.C.F.Yay.,No 281, Ankara 1978
- WANDRUSZKA, Mario Die europaeische Sprachgemeinschaft, UTB Francke Verlag, Tübingen 1990
- WOLFRAM. Wills Übersetzungsvvissensehaft - Probleme und Methoden, Ernst Klett Verlag, Stuttgart 1977
- WUTHENOW,Ralp- Rainer fremde Kunstwerk / Aspekte der literarischen Übersetzung, Vandenhoeck und Ruprecht Verlag,